

Informācijas drošība Latvijas austrumu pierobežas reģionos

*Projekts #DrošaRobeža
(30.11.-31.12.2021)*

Ziņojums

*“Mēs visi esam patrioti. Ikkatrs no mums ir robežsargs.
Mēs būtu gatavi aizstāvēt robežu arī krīzē.”*

/Aleksejs Mackevičs, Biķernieku pamatskolas direktors/

Pateicība

Latvijas Transatlantiskā organizācija pateicas NATO Publiskās diplomātijas departamentam un Valsts kancelejai par sniegto finansiālo atbalstu projekta realizācijā.

Pateicamies arī Aizsardzības ministrijas, Iekšlietu ministrijas NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centram (StratCom) un projektā iesaistīto pašvaldību pārstāvjiem par iesaisti projekta īstenošanā.

Īpašu pateicību izsakām ekspertiem, kas dalījās savās zināšanas un pieredzē – Vitālijam Rakstiņam, Jānim Rungulim, Elīnai Langei Ionatamishvili un Lindai Curikai.

Ziņojuma autores: Žaneta Ozoliņa, Sigita Struberga, Iveta Reinholde, Dagnija Leitāne.

Ievads

Valsts un sabiedrības izturētspēja ir kļuvusi par vienu no nozīmīgākajiem un diskutētākajiem jautājumiem, domājot par valsts un sabiedrības drošību. Informācijas izturētspēja (*information resilience*), kas cieši saistīta ar sabiedrības un tās grupu spēju efektīvi reaģēt uz dažāda rakstura informatīvajiem spiedieniem, tai skaitā, piemēram, dezinformāciju, naidīgām informatīvajām kampaņām un netīši izplatītu maldinošu informāciju (*misinformation*) uzskatāma par prioritāru. Šāda veida informatīvo uzbrukumu mērķis ir negatīvi ietekmēt politiskos un sociālos procesus valstī, vājināt demokrātiju un tā rezultātā apšaubīt valstiskuma ilgtspēju.

Covid-19 pandēmija un Baltkrievijas prezidenta Lukašenko radītā migrācijas krīze uz Baltkrievijas un Latvijas, Lietuvas, Polijas robežām ir zīmīgākie notikumi 2021. gadā, kas izraisīja plašākas diskusijas par dažādiem drošības aspektiem, tai skaitā informācijas drošību, īpaši izceļot Latvijas austrumu pierobežas reģionus un to sagaidāmos izaicinājumus. Gan Baltkrievijas, gan Krievijas aktivitātes parādīja, kā iedzīvotāji un sabiedrības visievainojamākās grupas var tikt izmantotas par instrumentiem, lai vājinātu mērķa valstis.

Migrācijas krīze ir nodemonstrējusi, kā hibrīdā operācija var tikt realizēta ar mērķi paralizēt politisko lēmumu pieņemšanas procesu, sēt bailes un veicināt plaisas palielināšanos starp nacionālo un reģionālo pārvaldes līmeni, starp iedzīvotājiem un valdību. Nozīmīga komponente šāda veida hibrīdajos apdraudējumos ir dezinformācija un citi informatīvie uzbrukumi. Tāpēc īpaši aktuāls šobrīd ir jautājums par to, kāda situācija ir pierobežas kopienās un kāda ir to informācijas izturētspēja.

Laika posmā no 2021. gada 30. novembra līdz 31. decembrim tika realizēts projekts *#DrošaRobeža*. To īstenoja Latvijas Transatlantiskā organizācija sadarbībā ar NATO Publiskās diplomātijas nodaļu un Valsts kanceleju. Projektu veidoja 2 nozīmīgas daļas – 8 darbnīcas un informatīvā kampaņa tradicionālajos un sociālajos medijos. Informatīvā kampaņa notika visu projekta realizācijas laiku, bet darbnīcas noritēja laika posmā no 7. līdz 10. decembrim Alūksnes, Augšdaugavas, Krāslavas un Viļakas novados.

Darbnīcu dalībnieku atlasī veica Latvijas Transatlantiskā organizācija sadarbībā ar reģionu koordinatoriem. Darbnīcas notika virtuāli, izmantojot Zoom platformu. Lēmums par šādu darbnīcu formātu tika pieņemts, pamatojoties uz epidemioloģisko situāciju, kā arī faktu, ka

projekta organizatori nevēlējās izslēgt no līdzdalības nevakcinētās personas reģionos. Katrā novadā notika divas darbnīcas, jo dalībnieki tika dalīti divās grupās – pašvaldību un ar krīzes vadību saistīto institūciju pārstāvji un viedokļu līderi (nevalstiskais sektors, neformālie viedokļu līderi, skolotāji, jaunieši). Katrai grupai bija izveidots atbilstošs hibrīdā uzbrukuma simulācijas scenārijs, kas iekļāva dezinformācijas spiediena dažādas intensitātes pakāpes un iespējamās rīcības. Grupu diskusijas notika saskaņā ar “Chatham House” noteikumiem, kas paredz pasākumu ierakstu un konkrētu dalībnieku izteikumu citējumu aizliegumu. Kopā 8 darbnīcās piedalījās 94 dalībnieki.

Darbnīcu galvenie mērķi: aktualizēt dezinformācijas problemātiku vietējās pierobežas kopienās; veicināt izpratni par rīcības modeļiem dezinformācijas uzbrukuma situācijā (tai skaitā, identificējot iesaistāmos aktorus un sadarbības kanālus); identificēt labās prakses, kā arī iztrūkumus stratēģijā cīņā ar dezinformāciju pašvaldības līmenī, lai stiprinātu tās uzlabošanu tuvākajā nākotnē.

Pēc katras darbnīcas dalībniekiem tika nosūtīta virtuālā anketa atgriezeniskās saites iegūšanai. Anketu aizpildīja 32 dalībnieki jeb aptuveni 1/3 no kopējā skaita. Kopumā dalībnieki iegūtās zināšanas novērtēja pozitīvi – 97% uz aptauju atbildējušo dalībnieku uzskatīja, ka tās būs noderīgas viņu darbā. 79% aptaujāto uzskatīja, ka viņi nākamo divu gadu periodā varētu saskarties ar izspēlei par informatīvajiem draudiem līdzīgiem scenārijiem arī reālajā dzīvē. 94% aptaujāto pauda pārliecību, ka ir gatavi dezinformācijas uzbrukumiem.

Darbnīcu rezultāti apliecina, ka visās četrās pašvaldībās – Augšdaugavas un Alūksnes novados, Krāslavā un Viļakā – pašvaldību darbinieki un neformālie līderi demonstrēja augstu pilsonisko apziņu un gatavību aktīvi iesaistīties vietējās kopienas un nacionālās drošības stiprināšanā. Katra no darbnīcām parādīja arī plašu zināšanu lauku un jau izstrādājušos rīcības modeļus informācijas draudu novēršanā, kas kalpo par nozīmīgu zināšanu avotu tālākajam darbam pie valsts spējas reaģēt uz dažāda veida hibrīdajiem apdraudējumiem celšanas. Tomēr jāpiebilst, ka dalībnieku skatījumā ir nepieciešami skaidrāki rīcības algoritmi ar pienākumu sadali dažādu pārvaldes līmeņu un iestāžu starpā. Visās četrās pašvaldībās iesaistītie dalībnieki saskārās ar izaicinājumu identificēt savas iespējamās aktivitātes krīzes situācijā plašākā kontekstā, nekā noteikts normatīvajos aktos, kas, no vienas puses, ir saprotams, taču, no otras puses, bieži vien izslēdz iespējamus kreatīvus risinājumus, kas ir iespējami tikai tad, ja tiek pārzināta vietējās kopienas specifika. Nevienā no pašvaldībām arī nav izveidots lokālās informācijas telpas monitoringa mehānisms.

Informatīvā kampaņa notika visu projekta īstenošanas laiku, un mazāk intensīvā apjomā tiek turpināta arī šobrīd. 2021. gada novembrī un decembrī, tās intensīvākajā posmā, tika veidots sociālo mediju saturs (Facebook, Twitter) gan reģioniem, kuri iesaistīti projektā, gan plašākai Latvijas sabiedrībai. Tajā tika izmantoti gan specializēti izglītojošie materiāli par dezinformāciju, informācijas drošību un citiem saistītiem jautājumiem, gan arī veidotas specializētas publikācijas ar reģionālo līderu viedokļiem par informācijas drošības stiprināšanas nozīmīgumu. Kampaņu atbalstīja arī iesaistīto reģionu mediji, publicējot informāciju par projektu un tajā apskatītajiem jautājumiem.

Šajā ziņojumā iekļauts darbnīcu laikā gūto atziņu apkopojums un iespējamie risinājumi informācijas drošības stiprināšanai pierobežu reģionos un plašāk – nacionālā līmenī. Ziņojuma mērķis ir sniegt ieskatu pierobežas kopienu praksēs darbībai krīzes situācijā un informācijas drošības veicināšanā, īpašu uzsvāru liekot uz krīzes komunikāciju un informācijas draudu novēršanu krīzes apstākļos. Tajā iezīmēti arī galvenie izaicinājumi, ar kuriem sastopas vietējās kopienas šajā kontekstā, un piedāvāti iespējamie risinājumi informācijas izturētspējas stiprināšanai. Tāpēc ziņojuma noslēgumā piedāvātas rekomendācijas politikas veidotājiem nacionālā un lokālā līmenī. Ziņojums neatspoguļo kādas no projektu atbalstošo institūciju pozīciju, un uzskatāms par autoru neatkarīgu viedokli.

Augšdaugavas novada pašvaldība

Augšdaugavas novada iedzīvotāji ar 2021. gada otrajā pusē migrācijas krīzes radītajiem izaicinājumiem ir saskārušies vistiešākajā veidā. Simulācijas scenārijs daudziem tās dalībniekiem sasaucās ar pieredzēto. Augšdaugavas novada formālie un neformālie līderi uzsvēra, ka informācijas drošības jautājumu koordinācija krīzes situācijā būtu jāuzņemas pašvaldības vadībai un Civilās aizsardzības komisijai (CAK) lokālā līmenī, lai arī tā netiek uzskatīta par vienu no klasiskām pašvaldības funkcijām. Novadā darbojas Daugavpils valstspilsētas un Augšdaugavas novada apvienotā Civilās aizsardzības komisija. Tajā piedalās pašvaldību pārstāvji, Valsts policijas, Valsts robežsardzes, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta, Zemessardzes, Valsts vides dienesta, Valsts darba inspekcijas, Veselības inspekcijas, Pārtikas un veterinārā dienesta, VAS “Latvijas dzelzceļš”, AS “Sadales tīkls” pārstāvji, kā arī citas iesaistītās personas no pašvaldības institūcijām un uzņēmumiem.

Vienlaikus tika uzsvērtā nepieciešamība pēc nacionālā līmeņa atbalsta krīzes situācijas risināšanā. Darbnieku dalībnieki aktualizēja arī jautājumu par to, kā noteikt brīdi un kāds pazīmju kopums liecina, ka informācijas drošības draudu dēļ novadā ir iestājusies krīze un pašvaldības vadītājam būtu jāpieņem lēmums par tās izsludināšanu. Pašvaldību institūciju pārstāvji norādīja uz nepieciešamību izveidot skaidrāku informatīvo ķēdi ar nacionālo līmeni, kā arī vēlmi papildināt zināšanas par savas kompetences un iespēju robežām, raugoties no likumdošanas ievērošanas perspektīvas. Komentējot pašvaldības darbinieku iesaisti krīzes komunikācijā, tika rosināts pārdomāt iespējas realizēt pašvaldības sabiedrisko attiecību speciālistu apmācības.

Diskusiju laikā iezīmējās pašvaldības pārstāvju un neformālo līderu uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, Valsts robežsardzei, Zemessardzei, kā arī Valsts policijai. Civilās aizsardzības komisijas darbā iesaistītā amatpersona arī norādīja, ka tieši augstais uzticēšanās līmenis ir iemesls, kādēļ, viņaprāt, krīzes situācijā prognozējama iedzīvotāju rīcība atbilstoši drošības dienestu norādēm. Darbnieku dalībnieki uzsvēra specifisko situāciju lauku apvidos – to, ka iedzīvotāji viens otru pazīst, un tas nepieciešamības gadījumā nodrošina ātru komunikāciju. Iedzīvotājiem ir iespēja ar viena telefona zvana starpniecību sazināties ar Valsts robežsardzes, Zemessardzes vai vietējās pašvaldības pārstāvi. Tika uzsvērts, ka, pateicoties ciešajai komunikācijai, iedzīvotāji jūtas labi informēti par situāciju pierobežā, kā arī iegūst to no pirmavotiem. Par nozīmīgu izaicinājumu novada drošības stiprināšanā uzskatāms fakts, ka Augšdaugavas novadā 2021. gadā nedarbojās pašvaldības policija. Novada iedzīvotājus apkalpoja Valsts policijas Latgales reģiona pārvaldes Austrumu un Sēlijas nodaļa. To inspektori pieņem apmeklētājus klātienē pagastos. Bijušajā Ilūkstes novadā strādā divi teritorijas apsaimniekošanas un sabiedriskās kārtības speciālisti.¹

Gan pašvaldības oficiālo pārstāvju, gan neformālo līderu vidū diskusiju laikā valdīja viedoklis, ka Rīgā nacionālā līmeņa institūciju pārstāvji ne vienmēr korekti izprot notiekošo. Tāpat arī darbnieku dalībnieki izteica bažas par to, ka uztraukumu un apjukumu potenciāli varētu radīt nevis lokāla mēroga iestāžu sniegtā informācija un norādes, bet gan nacionālā līmeņa institūciju neskaidrās norādes un izteikumi. Kā norādi uz šādiem iespējamiem scenārijiem darbnieku dalībnieki minēja savu līdzšinējo saskari ar nacionālā līmeņa pārvaldes

¹ Daugavpils valstspilsētas un Augšdaugavas novada attīstības programma 2022.-2027. gadam. Pašreizējais situācijas raksturojums Augšdaugavas novadam. Apstipr. 11.11.2021. ar Daugavpils Domes lēmumu Nr. 754 un Augšdaugavas novada pašvaldības domes lēmumu Nr. 235. 6. lpp. Pieejams: <https://www.daugavpilsnovads.lv/pasvaldiba/attistiba/daugavpils-novada-attistibas-programma/>

pārstāvjiem migrācijas krīzes kontekstā. Tika norādīts arī uz efektīvas stratēģiskās komunikācijas nepieciešamību, kas: 1) aizsniegtu pierobežu iedzīvotājus (gan burtiskā nozīmē, gan formā, kādā informācija tiek pasniegta); 2) pārliecinātu par atbildīgo institūciju un valsts kopumā spēju efektīvi reaģēt uz krīzi un kontrolēt situāciju; 3) būtu proaktīva, nevis reaktīva (tas ir, nevis būtu vērsta uz baumu vai dezinformācijas atspēkošanu, bet gan fokusētos uz savlaicīgu kritiski nozīmīgas informācijas sniegšanu). Dalībnieki īpaši uzsvēra nepieciešamību pievērst uzmanību komunikācijai divās valodās – latviešu un krievu, kā arī veikt īpašu uzmanību tām iedzīvotāju grupām, kam nepieciešama personalizēta pieeja. Tas ietver ne tikai pārdomātas stratēģijas komunikācijai ar senioriem, bet arī Latgales kultūras telpā atpazīstamu personu iesaisti informācijas kampaņās.

Kritika tika veltīta nacionālā līmeņa medijiem, uzsverot, ka “ažiotāža” par atsevišķiem jautājumiem pierobežā tiek celta reitingu paaugstināšanas nolūkā. Turklāt pašvaldības iedzīvotāji norādīja uz to, ka pastāv Latvijas mediju aizsniedzamības problēmas, joprojām novadā ir reģioni, kuros Latvijas mediju saturs nav pieejams vai tā pieejamība ir ierobežota. Populārākais sociālais medijs ir Facebook, mazāk – Twitter un Instagram. Populārākās komunikācijas lietotnes ir WhatsApp un Viber.

Viens no nozīmīgākajiem darbnīcu dalībnieku ieteikumiem ilgtermiņa stratēģijām informācijas izturētspējas stiprināšanai bija medijpratības apmācību ieviešanas veicināšana pastiprināti jau sākumskolas un pamatskolas līmenī. Izskanēja piedāvājums Jaunsardzes apmācībās iekļautos elementus ieviest arī skolu obligātajā mācību programmā, tādējādi veicinot patriotismu. Kā ne mazāk nozīmīgs jautājums tika izcelta arī novada infrastruktūras veidošana un jaunu iedzīvotāju piesaiste, lai celtu tā kapacitāti. Ņemot vērā pašreizējās demogrāfiskās tendences, šis jautājums novadā būs pieaugoši aktuāls. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem faktiskais iedzīvotāju skaits Augšdaugavas novadā 2021. gada sākumā bija 25 927, no kuriem 64% iedzīvotāju ir darbspējās vecumā (15-64 gadi), 24% – virs darbspējas vecuma (virs 65 gadiem), un 12% – līdz darbspējas vecumam. Visiem pagastiem novadā raksturīga strauja iedzīvotāju skaita samazināšanās. Laika posmā no 2011. gada sākuma līdz 2021. gada sākumam samazinājums variējis no –9,7% Subatē līdz pat –28,8% Sventē.²

² Daugavpils valstspilsētas un Augšdaugavas novada attīstības programma 2022.-2027. gadam. Pašreizējais situācijas raksturojums Augšdaugavas novadam. Apstipr. 11.11.2021. ar Daugavpils Domes lēmumu Nr. 754 un Augšdaugavas novada pašvaldības domes lēmumu Nr. 235. 6. lpp. Pieejams: <https://www.daugavpilsnovads.lv/pasvaldiba/attistiba/daugavpils-novada-attistibas-programma/>

Alūksnes novads

Darbnīcu dalībnieki Alūksnes pilsētā diskusiju laikā norādīja, ka kopumā pārzina to, kā jārikojas krīzes situācijā. Pašvaldībai ir izveidojusies veiksmīga sadarbība ar Valsts robežsardzi, Zemessardzi, Valsts policiju. Tiek uzskatīts, ka šīs drošības iestādes spēj pārbaudīt informācijas patiesumu un sniegt objektīvas ziņas. No tām arī tiek sagaidīta operatīva reakcija baumu vai dezinformācijas izplatības gadījumā. Alūksnes sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plāns (2021) nemin informatīvos draudus kā vienu no iespējamiem riskiem novada draudu analīzē. Savukārt iespējamie nemieri vai sabiedriskās kārtības traucējumi uzskaitīti starp maznozīmīgiem riskiem ar zemu iespējamo seku līmeni.³ Sabiedrības izglītošana un informēšana ar informācijas drošību saistīto risku analīzē uzticēta Valsts policijai, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam, Valsts un pašvaldību institūcijām, elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem, raidorganizācijām un elektronisko sakaru komersantiem.⁴

Valsts policijas pieejamība no Alūksnes attālākos punktos ir salīdzinoši ierobežota. Piemēram, Pededzes un Liepnas pagastos, kas robežojas ar Krievijas Federāciju, apkalpojamās teritorijas inspektors ierodas vienu reizi divās nedēļās uz pusstundu.⁵ No vienas puses, tas ir saprotams, ņemot vērā iedzīvotāju skaitu, tomēr, no otras puses, rada jautājumus par to, vai tiešām Valsts policijas pārstāvjiem ir iespēja niansēti pārzināt situāciju pierobežas kopienās.

Cits lokālā līmeņa aktors, no kā tiek sagaidīta operatīva reakcija un objektīvu ziņu sniegšana, ir pašvaldības sabiedrisko attiecību speciālisti. Diskusijas laikā dalībnieki iezīmēja arī nepieciešamību savstarpēji operatīvi saskaņot ziņu plūsmu pirms tās izplatīšanas ar dažādu ziņu kanālu starpniecību. Darbnīcu dalībnieki norādīja arī uz to, ka nedrīkst pieļaut informācijas vakuuma krīzes gadījumā, jo tas var tikt aizpildīts ar kopienai kaitīgiem un naidīgiem vēstījumiem. Diskusiju laikā tika iezīmēta nepieciešamība pēc iepriekš sagatavotiem informatīvajiem materiāliem, kas var sniegt atbalstu krīzes gadījumā. Taču šo

³ Alūksnes sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plāns. Alūksne, 2021. 60. lpp. Pieejams: <https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/>

⁴ Alūksnes sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plāns. Alūksne, 2021. 105. lpp. Pieejams: <https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/>

⁵ Alūksnes novada pašvaldības mājaslapa. *Drošība*. Pieejams: <https://aluksne.lv/index.php/sabiedriba/drosiba/>

materiālu satura radīšana, kā nojaušams no dalībnieku diskusijām, tiek sagaidīta galvenokārt no nacionālā līmeņa pārvaldes iestādēm. Piemēram, migrācijas krīzes kontekstā tā būtu informācija par to, kas ir bēgļi, migranti un patvēruma meklētāji, kādas ir atšķirības starp šiem iebraucēju statusiem; kāda veida atbalsts viņiem tiek sniegts; kādai būtu jābūt vietējo iedzīvotāju rīcībai.

Alūksnes darbnīcās diskusiju laikā iezīmējās jautājums par to, pēc kādiem kritērijiem ir nosakāma krīzes iestāšanās, kā nosakāms, vai ir nepieciešams sasaukt Civilās aizsardzības komisijas sēdi. Darbnīcu dalībnieki norādīja arī uz nepieciešamību izveidot vienotu informācijas tālruni, kurā būtu iespējams dalīties ar informāciju par aizdomīgām norisēm un dezinformāciju. Tāpat tika runāts, ka nepieciešama apziņošanas sistēma ar īsziņām, līdzīgi kā tas tika darīts Covid-19 pandēmijas sākumā. Jāatzīst gan, ka pašvaldību rīcībā nav iedzīvotāju kontakttālruņu, turklāt šāda apziņošana nav pašvaldības kompetencē, un tādai darbībai nav paredzēts arī finansējums. Alūksnes sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plānā (2021) ir norādīti krīzes novēršanā iesaistīto institūciju vadītāju un citu atbildīgo personu kontakttālruņi, kas vērtējams pozitīvi, tomēr šos tālruņus pašvaldības mājaslapā atrast nav vienkārši, kā arī vēl grūtāk ir atrast informāciju par to, kurā gadījumā uz kuru tālruni būtu jāzvana.

Alūksnes novada interneta portāla sākumlapā ir izveidota forma jautājumiem par Covid-19 pandēmiju. Šāda viegli atrodamā platforma jautājumu uzdošanai rāda labo praksi, kas var tikt pielietota arī citu krīžu gadījumos kā papildu instruments iedzīvotāju personificētai apkalpošanai. Cits informācijas kanāls, kas nav saistīts ar interneta vidi, ir publiskās bibliotēkas. Lai arī kopumā tehnoloģijas un digitalizācija ir mazinājusi bibliotēku apmeklētāju aktivitāti, tomēr Alūksnes novadā šī pakalpojuma saņēmēju skaits ir salīdzinoši liels – 31,8% iedzīvotāju⁶. Cits iespējamais informācijas kanāls ir ārstniecības pakalpojumu sniedzēji – ģimenes ārsti, lauku feldšeru punkti. Alūksnes novadā 2020. gadā darbojās 14 primārās aprūpes ārstu prakses (1 no tām Liepnā), 8 feldšeru punkti, 1 lauku ambulance⁷. Tā kā novadā, tai skaitā Pededzes un Liepnas pagastos, darbojas aktīvas jauniešu organizācijas, tās uzskatāmas par nozīmīgu resursu jauniešu iesaistei un informēšanai.

⁶ Alūksnes novada attīstības programma. 2022.- 2027. gadam. Apstiprināta ar Alūksnes novada domes 23.12.2021. lēmumu Nr. 367. 1. sējums. 36. lpp. Pieejams:

<https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/attistibas-programma/>

⁷ Alūksnes novada attīstības programma. 2022.- 2027. gadam. Apstiprināta ar Alūksnes novada domes 23.12.2021. lēmumu Nr.367. 1. sējums. 26. lpp. Pieejams:

<https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/attistibas-programma/>

Kā nozīmīgs informācijas avots tika minēti sociālie mediji, konkrēti Facebook. Diskusijas laikā dalībnieki norādīja arī uz to, ka nepieciešams veicināt ne tikai pašvaldības pārstāvju, bet arī aktīvo pašvaldības iedzīvotāju – viedokļu līderu – iesaisti satura veidošanā, tai skaitā baumu atmakošanā un objektīvas informācijas popularizēšanā. Alūksnes neformālo līderu diskusijas laikā iezīmējās gatavība iesaistīties baumu un dezinformējošu komentāru atmakošanā.

Darbnīcu dalībnieki kā vienu no potenciāli iespējamajām jau šobrīd iedzīvotāju grupām minēja skolotājus. Kā citi nozīmīgi viedokļu līderi un efektīvu informācijas kanālu veidotāji tika minēti ģimenes ārsti, bibliotekāri, pastnieki, sociālie darbinieki, kā arī Latvijā populāri cilvēki, kas dzimuši novadā (piemēram, Andrejs Rastorgujevs). Turklāt darbnīcas dalībnieki ieteica veikt komunikācijā iesaistāmo līderu apmācību. Kā vienu no nacionālā līmeņa ziņu avotiem darbnīcu dalībnieki norādīja Latvijas Sabiedrisko mediju (LSM). Tiesa, iedzīvotāji joprojām sastopas ar izaicinājumiem, kas saistīti ar nacionālās televīzijas un radio pieejamību, arī interneta pārklājumu (g.k. ātrumu). Neskatoties uz to, ka kopumā novadā ir uzlabots interneta pārklājums, un Latvijas Valsts radio un televīzijas centra īstenotā ERAF projekta ietvaros Alūksnes pilsētā un virknē ciemu, tai skaitā Liepnā, ir ierīkoti platjoslas optiskā tīkla piekļuves punkti, šobrīd nav pakalpojuma sniedzēju, kas tālāk nodrošinātu pakalpojumu iedzīvotājiem, uzlabojot interneta sakaru kvalitāti.⁸

Jaunākās paaudzes alūksnieši visvairāk lieto Instagram, nedaudz retāk Facebook un Twitter, kā arī daži ir aktīvi Snapchat platformā. Par saviem viedokļu līderiem viņi uzskata ekspertus, pašvaldību deputātus un valdības pārstāvjus, citas politikā iesaistītās personas, vietējo veidotos Facebook kontus, piemēram, “Labi dzīvot Alūksnē”. Tomēr viņu diskusijā tika uzsvērts, ka jābūt uzmanīgiem viedokļu līderu izvēlē, jo tie var būt arī cilvēki, kam nav ekspertīzes konkrētajā jautājumā, bet ir daudz atbalsta sociālajos tīklos. Vecāka gadagājuma cilvēki savukārt izmanto saturu, ko piedāvā “Alūksnes Novada Vēstis”. Šis novada pašvaldības informatīvais izdevums pieejams arī elektroniskā formātā pašvaldības mājaslapā. Tajā atrodama arī īpaša lietotne, kas tapusi pašvaldības sadarbībā ar uzņēmumu *Envirotech*. Tā ļauj iedzīvotājiem ērtā veidā ziņot par infrastruktūras un citām saistītām problēmām novadā. Šādai lietotnei piemīt ievērojams potenciāls atbalsta sniegšanai krīzes gadījumā.⁹

⁸ Alūksnes novada attīstības programma. 2022.- 2027. gadam. Apstiprināta ar Alūksnes novada domes 23.12.2021. lēmumu Nr.367. 1. sējums. 57. lpp. Pieejams:

<https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/attistibas-programma/>

⁹ Izveidota interaktīva lietotne – ziņo par problēmu. *Alūksnes novada vēstis*. 10.2021. Pieejams: <https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/aluksnes-novada-vestis/>

Straujas dezinformācijas izplatības gadījumā diskusijas dalībnieki ieteica izmantot personiskāku pieeju, uzrunājot iedzīvotājus, tai skaitā, piemēram, braukt uz skolām vai darba vietām un tieši uzrunāt dažādas iedzīvotāju grupas. Tiesa, arī Alūksnē un Alūksnes novadā ir aktuāli demogrāfiska rakstura izaicinājumi. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2020. gada sākumā reģistrēto iedzīvotāju skaits bija 15 558. Pededzes un Liepnas pagastos, kas veido ārējo robežu ar Krievijas Federāciju, bija 568 un 676 iedzīvotāji.¹⁰ Iedzīvotāju blīvums Liepnas pagastā bija 2,57 iedz./kv.km, un Pededzes pagastā – 4,39 iedz./kv.km. Alūksnes pilsētā kā faktiski dzīvojošie 2020. gadā tika uzskaitīti 7271 iedzīvotāji.¹¹ Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes sniegto informāciju uz 2021. gada sākumu Alūksnes novadā bija 13 861 iedzīvotājs. Liepnas pagastā bija reģistrēti 628, bet Pededzes pagastā – 541 iedzīvotājs.¹² Laika posmā no 2014. gada līdz 2020. gadam iedzīvotāju skaits Alūksnes novadā samazinājies par 13%.¹³ Liepnas un Pededzes pagasti ir divas no trim novada teritoriālajām vienībām, kas novadā procentuāli visvairāk zaudējušas iedzīvotājus pēdējo piecu gadu laikā.¹⁴ Tādējādi nav pārsteidzoši, ka Alūksnes darbnīcu dalībnieki tieši iedzīvotāju skaita samazināšanos uzskatīja par vienu no nozīmīgākajiem izaicinājumiem pierobežas teritorijās.

Nozīmīgs izaicinājums stratēģiskās komunikācijas veidošanai ir saistīts ar komunikācijas formas un valodas izvēli. Novada teritorijā 2020. gadā 84% jeb 12 428 iedzīvotāji bija latvieši, otra lielākā iedzīvotāju grupa bija krievi – 12% jeb 1648 iedzīvotāji, 4% no novadā dzīvojošajiem bija cita tautība, kas norāda uz titulnācijas dominanci. Tomēr, analizējot iedzīvotāju tautību pagastos, kas robežojas ar Krieviju, un pilsētā, secināms, ka Pededzes pagastā 2020. gadā dominēja krievu tautības iedzīvotāji – 70% (365 iedzīvotāji), savukārt Alūksnē krievu tautības iedzīvotāju īpatsvars bija 13%, bet Liepupes pagastā tas bija zem 10%.¹⁵

¹⁰ Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaits 2020. gada sākumā. Pieejams:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRD060/table/tableViewLayout1/

¹¹ Alūksnes sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plāns. Alūksne, 2021. 8.-9. lpp. Pieejams:

<https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/>

¹² Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaits 2021. gada sākumā. Pieejams:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRD060/table/tableViewLayout1/

¹³ Alūksnes novada attīstības programma. 2022.-2027. gadam. Apstiprināta ar Alūksnes novada domes 23.12.2021. lēmumu Nr. 367. 1. sējums. 11. lpp. Pieejams:

<https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/attistibas-programma/>

¹⁴ Alūksnes novada attīstības programma. 2022.- 2027. gadam. Apstiprināta ar Alūksnes novada domes 23.12.2021. lēmumu Nr. 367. 1. sējums. 11. lpp. Pieejams:

<https://aluksne.lv/index.php/pasvaldiba/dokumenti/attistibas-programma/>

¹⁵ Alūksnes novada attīstības programma. 2022.-2027. gadam. Apstiprināta ar Alūksnes novada domes

Viļaka, Balvu novads

Balvu novada Viļakas darbnīcas dalībnieki, līdzīgi kā iepriekšējo divu novadu pārstāvji, saskata pašvaldības vadības lomu krīzes komunikācijā, ja rodas tāda nepieciešamība. Novada domes priekšsēdētājs tika identificēts kā vadošais komunikators, kura paziņojumiem būtu jābūt centrālajiem komunikācijas stratēģijā. Tiesa, Viļakas kā pilsētas, kas kopš 2021. gada 1. jūlija ir iekļauta Balvu novadā, pārvalde un tās vadītājs potenciāli var nodrošināt komunikācijas atbalstu vietējiem iedzīvotājiem. Civilās aizsardzības komisija netika identificēta kā vadošā institūcija informācijas draudu gadījumā. Par plašākas diskusijas avotu kļuva jautājums, vai un kā informēt citas pašvaldības.

Diskusijas laikā tika rosināts rast efektīvākos informācijas kanālus iedzīvotāju apziņošanai. To starpā tika minēti viedokļu līderi, kā arī dalībnieki norādīja uz ciešo personisko kontaktu, kas ir izveidojies starp robežsargiem, zemessargiem un vietējiem iedzīvotājiem. Tas ne tikai rada drošības sajūtu, bet arī nodrošina efektīvu, lai arī neoficiālu komunikāciju. Tika uzsvērts arī drošības institūciju oficiālās komunikācijas loma atkarībā no to kompetences jomas krīzes situācijās, tai skaitā, nodrošinot patiesu informāciju un kļiedējot baumas vai atspēkojot melus. Diskusijas dalībnieki piedāvāja izplatīt informāciju specializētās oficiālās lietotnēs, kā arī iestāžu sociālo mediju profilos un vadošo amatpersonu personiskajos kontos. Arī šajā novadā visiem iedzīvotājiem izsūtītas speciālas īsziņas tika vērtētas kā efektīvs komunikācijas veids.

Balvu novadā līdzās Valsts policijai darbojas arī Balvu novada pašvaldības policija, kas sniedz atbalstu drošības un sabiedriskās kārtības nodrošināšanā, kā arī var tikt izmantota par komunikācijas kanālu, ņemot vērā to, ka darbnīcu laikā tika uzsvērts iedzīvotāju uzticēšanās drošības struktūrām. Viļakā darbojas valsts un pašvaldības apvienotais informācijas centrs, kas ir būtisks valsts un pašvaldības pakalpojumu sniedzējs vietējiem iedzīvotājiem, kā arī Viļakas veselības aprūpes centrs, kas arī potenciāli var kļūt par informācijas kanālu krīzes komunikācijai. Līdzās tiem minama arī bibliotēka, kultūras centrs un citi kopienas infrastruktūras objekti, kas atrodas pilsētā. Dalībnieki pauda uzskatu, ka, lai pašvaldības institūcijas varētu efektīvi reaģēt uz dažāda veida hibrīdajiem apdraudējumiem, tai skaitā informācijas draudiem, ir nepieciešamas regulāras un koordinētas darbinieku apmācības.

Darbnīcu dalībnieki piedāvāja novada mājaslapā izveidot specializētu sadaļu, kurā izvietojama visa informācija, kas saistīta ar krīžu pārvaldību un krīzes komunikāciju. Ne mazāka nozīme tika piešķirta reģionālajiem medijiem, norādot uz to, ka tiem vietējie iedzīvotāji uzticas vairāk nekā nacionālā līmeņa medijiem. No nacionālā līmeņa televīzijas pārraidēm kā ietekmīgākais tika minēts Latvijas Televīzijas Pirmā kanāla ziņu raidījums “Panorāma”. Darbnīcu dalībnieki norādīja arī uz to, ka ar šiem lokālajiem informācijas kanāliem ir jāveido sadarbība (tai skaitā jāslēdz sadarbības līgumi) vēl pirms krīzes. Vairākkārt tika arī norādīts, ka jānodrošina vertikāla un horizontāla sinhronizācija starp valsts, pašvaldību un drošības dienestiem. Tas nozīmē, ka, piemēram, attiecībā uz ziņu, ko rāda televīzija, policijai un iesaistītajām pašvaldībām ir pietiekams apjoms informācijas.

Balvu novada Viļakas diskusijas darbnīcas dalībnieki īpaši uzsvēra skolu nozīmi informācijas izturēspējas nodrošināšanā. No vienas puses, tika rosināts meklēt viedokļu līderus tieši tur, no otras puses, tika uzsvērts, ka tieši ar skolu izglītības programmu starpniecību jāveido psiholoģiskā izturība pret dezinformāciju. Skolu jauniešus diskusiju dalībnieki vērtēja kā svarīgus informācijas nesējus, kuri izplata ziņas savās ģimenēs.

Viļakas darbnīcu dalībnieki īpašu uzmanību pievērta vientuļo un attālos reģionos dzīvojošo iedzīvotāju informēšanas jautājumam. Tika pausts uzskats, ka pārvaldes vadītājiem vai viņu pilnvarotajiem jāapseko vientuļāki cilvēki attālākās viensētās. Līdzās tam kā iespējamie informācijas kanāli tika minēti vietējie veikali, pastnieki, draudžu vadītāji.

Nozīmīgs preventīvais darbs cīņā ar dezinformāciju ir kritiskās domāšanas un medijpratības celšana sabiedrībā. Tika pausts uzskats, kā šāda rakstura informācija jānodrošina arī krievu valodā, neskatoties uz to, ka Viļaka kopumā uzskatāma par latvisku pilsētu. 2021. gada sākumā Viļakas novadā (pastāvēja līdz 2021. gada 1. jūlijam) dzīvoja 3484 latvieši, 717 krievi un 22 baltkrievi un daži citu tautību pārstāvji¹⁶. Gan novadam, gan pilsētai raksturīga iedzīvotāju skaita samazināšanās. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem Viļakas novadā 2020. gadā bija reģistrēts 4551 iedzīvotājs, bet 2021. gadā to skaits bija 4476. Viļakas

¹⁶ Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaits pēc tautības reģionos, republikas pilsētās, novados, novadu pilsētās, pagastos, apkaimēs un blīvi apdzīvotās teritorijās. Pieejams: http://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRE/RIG040/table/tableViewLayout1/

pilsētā 2020. gada sākumā bija reģistrēti 2010 iedzīvotāji, 2021. gadā – 2016 iedzīvotāji.¹⁷ Kopumā Balvu novadā iedzīvotāju skaits pēdējo desmit gadu laikā sarucis par 23%.¹⁸

Krāslava

Krāslavas pilsēta ir reģionālas nozīmes pilsēta un novada centrs. Līdzīgi kā visā Latgalē, arī Krāslavas novadā raksturīga strauja iedzīvotāju skaita samazināšanās. 2020. gada sākumā Krāslavā bija reģistrēti 7370 iedzīvotāji un novadā 13 863 iedzīvotāji, savukārt 2021. gadā to skaits bija 7289 un 13 533¹⁹. Tiek prognozēts, ka līdz 2030. gadam Krāslavas iedzīvotāju skaits samazināsies par 26,3%.²⁰ Krāslavā atrodas reģionālā slimnīca, kā arī citi nozīmīgi infrastruktūras objekti – ģimenes ārstu prakses, novada centrālā bibliotēka, novada dome. Jāpiebilst, ka, sekojot kopējām tendencēm un epidemioloģiskās drošības apsvērumu dēļ Krāslavas novada dome ir pārtraukusi pieņemšanu klātienē, kas, no vienas puses, uzskatāma par jēgpilnu un pamatotu rīcību, taču, no otras puses, rada jaunus izaicinājumus tiem iedzīvotājiem, kam ir problēmas ar e-paraksta un interneta lietošanu. Tas mazina iedzīvotāju iespējas nepieciešamības gadījumā gūt tiešu atgriezenisko saiti no pašvaldības vadības.

Krāslavas pilsētas darbnīcu dalībniekiem, tāpat kā pārējo trīs novadu pārstāvjiem, ir zināšanas par dažādām dezinformācijas metodēm un veidiem, kā tām pretstāvēt. Tomēr šeit kā centrālo aktoru, kam būtu jāiesaistās krīžu komunikācijā, diskusiju dalībnieki nosauca nacionālā līmeņa pārvaldes iestādes. Tika pausts uzskats, ka cīņā pret baumām, meliem un dezinformāciju nacionālā līmeņa pārstāvjiem būtu jāiesaistās ar iepriekš sagatavotiem, koordinētiem paziņojumiem un komunikācijas vadlīnijām. Tika arī piedāvāts pievērst uzmanību tam, kā tiek veidoti vēstījumi, lai tie būtu viegli uztverami, saprotami un mērķa auditorijai pievilcīgi. Darbnīcu dalībnieki bija pārliecināti, ka valsts amatpersonām jāzina, kas notiek pašvaldībās, un savlaicīgi jāsniedz palīdzība. Saskaņā ar šo pieeju ziņojumi un

¹⁷ Centrālā statistikas pārvalde.

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRD060/table/tableViewLayout1/

¹⁸ Balvu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam projekts. Nodots publiskai apspriešanai no 2021. gada 12. novembra līdz 2021. gada 13. decembrim. Pieejams:

http://www.balvi.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=7717&Itemid=294&lang=lv

¹⁹ Centrālā statistikas pārvalde.

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRD060/table/tableViewLayout1/

²⁰ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2021). Krāslavas novads. Pieejams:

https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/ATR%20reforma/Info%20par%20novadiem/kraslavas_novads_2020.pdf

vadlīnijas būtu nododami pašvaldībām, skolām, policijai un citām valsts un pašvaldības pārvaldes iestādēm, kas ikdienā saskaras ar sabiedrību un var atspēkot baumas. Tika uzsvērts, ka nedrīkst atstāt informācijas vakuumu, tas ir, nekomentēt melīgu informāciju vai neinformēt iedzīvotājus, kas atrodas neziņā. Tas nozīmē, ka, lai arī tiek sagaidītas norādes par komunikācijas saturu, vienlaikus darbnīcu darbinieki apzinās, ka valsts līmeņa amatpersonas reģionā tiek uztvertas ar skepsi. Tāpat arī tika pausta pārliecība, ka ir jāveido informatīvie krīzes tālruni valstiskā līmenī, kur iedzīvotāji varētu vērsties un uzzināt, kā rīkoties, kam pievērst uzmanību.

Neskatoties uz to, ka prioritāri atbildība par komunikāciju krīzes gadījumā tika likta uz valsts pārvaldes institūcijām, Krāslavas darbnīcu dalībnieki uzsvēra nepieciešamību arī pašvaldības pārstāvjiem būt gataviem proaktīvai rīcībai. Diskusijā tika noskaidrots, ka reaģēšana uz krīzes situāciju notiktu, izmantojot jau esošos mehānismus, piemēram, sasaucot Civilās aizsardzības komisijas sēdi. Tāpat tika ierosināta informatīvā koordinācija ar kaimiņos esošām pašvaldībām. Vienā no diskusijām tika izteikts priekšlikums izveidot divu līmeņu sistēmu, kas savu darbu balstītu uz iepriekš noteiktu algoritmu: atkarībā no indikatoru analīzes nosakot, vai tā ir pašvaldības vai nacionāla līmeņa institūcijas kompetence.

Diskusiju laikā noskaidrojās, ka pašvaldības teritorijā nav speciālistu, kas nodrošina informatīvās telpas monitoringu un ir kompetenti koordinēt atbildes pasākumus dezinformācijas izplatībai. Dalībnieki izteica bažas par to, ka vietējās pašvaldības un dienesti saskaras ar cilvēkresursu trūkumu, kā arī to kompetences nepietiekamību krīžu pārvaldībā un krīžu un stratēģiskajā komunikācijā. Tāpēc tika pausts uzskats, ka nepieciešamas papildu apmācības medijpratībā gan pašvaldību darbinieku vidū, gan plašākai sabiedrībai. Šādām apmācībām, pēc grupu domām, būtu jābūt publiski pieejamām, piemēram, Youtube vietnē.

Krāslavas darbnīcu dalībnieki uzsvēra arī Valsts policijas iesaistes nozīmi, paužot uzskatu, ka informācijas patiesums primāri pārbaudāms ar tās starpniecību gadījumā, ja izplatītas baumas. Kā viens no piedāvājumiem izskanēja veidot iedzīvotāju tikšanās ar policijas pārstāvjiem, lai tādējādi kļiedētu bažas. Tika aicināts arī izvērtēt dezinformācijas izplatīšanas mērķus, mērķa auditoriju, dezinformatora motivāciju.

Krāslavas darbnīcās izskanēja arī ideja par darba devēju iesaisti. Tika piedāvāts laikus informēt lielākos darba devējus par informācijas draudiem un lūgt izplatīt korektu informāciju darba kolektīvos. No darba devējiem savukārt sagaidītu atgriezenisko saiti par kolektīvu kopējo nostāju pret baumām. Līdzīgu scenāriju darba grupas rosināja pielietot arī

skolās. Tiesa, Krāslavas novadā skolu un skolēnu skaits ir salīdzinoši neliels. Krāslavā 2019./2020. mācību gadā bija 2 vidusskolas, kurās mācījās 177 vidusskolēni, bet pārējā novadā bija vēl 3 vidusskolas, kurās kopējais vidusskolēnu skaits bija 179.²¹

Darbnīcu dalībnieki lielu nozīmi efektīvas komunikācijas nodrošināšanai ar iedzīvotājiem piešķīra arī reģionālajiem medijiem – vietējiem laikrakstiem, radio un reģionālajai televīzijai. Savukārt attiecībā uz valsts līmeņa medijiem tika pausta skepse, norādot, ka reģionos Latvijas Televīzijas ziņas tiekot uzskatītas par “Rīgas ziņām”, jo tām trūkstot padziļinātas informācijas par problēmām, ar ko sastopas lauku iedzīvotāji. Taču līdzās tiem kā ietekmīgākie komunikācijas kanāli tika minēti arī pašvaldību Facebook profili, radio, vietējais laikraksts, darba kolektīvu un skolu kopīgās diskusiju grupas WhatsApp, Viber, Telegram, novadā aktuālas Facebook lapas (piemēram, “Pērk/pārdod”). Tajā pašā laikā dalībnieki izteica bažas par to, kā tiek veidots saturs Facebook grupās. Piemēram, šobrīd viena no šādām vietējām grupām netiekot moderēta, kas rada papildu riskus saistībā ar tajās izvietoto saturu.

Darbnīcās tika uzsvērts, ka daudzi pašvaldību iedzīvotāji neizmanto internetu, tāpēc jābūt arī ārpus interneta skaidri zināmām informatīvā atbalsta personām. Šo lomu varētu pildīt pastnieki, autoveikalu vadītāji. Dalībnieki izteicās par labu tam, ka uzticamai informācijai jābūt pieejamai arī krievu valodā. Vēl viens priekšlikums informatīvās telpas drošības stiprināšanai ar personisku pieeju bija ieteikums izveidot vienotu informatīvo tālruni, kā arī nacionālo krīzes situāciju mājaslapu, kurā iedzīvotāji varētu iepazīties ar aktuālo informāciju. Dalībnieki uzsvēra, ka šādai informācijai ir jābūt plašām iedzīvotāju masām viegli uztveramā un saprotamā valodā.

Darbnīcas noslēgumā tika secināts, ka viedokļu līderu apzināšana, sabiedrības izglītošana, kompetenču sadalīšana un iesaistīto pušu koordinācija ir sagatavošanās darbi, kas jāveic, pirms iestājas kāda krīze. Dalībnieki arī pauda pārliecību, ka iedzīvotāji ir gatavi pietiekami aktīvi iesaistīties, ja viņi tiek uzrunāti, un ka šobrīd nepieciešams spēcīgāki informatīvo sadarbību un koordināciju ar valsts līmeni.

²¹ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2021). Krāslavas novads. Pieejams: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/ATR%20reforma/Info%20par%20novadiem/kraslavas_novads_2020.pdf

Secinājumi

Šobrīd pašvaldību reaģēšana uz krīzes situācijām ir iekļauta lokālajos civilās aizsardzības plānos, kas ir apstiprināšanas procesā. Ir izveidotas Civilās aizsardzības komisijas, vienlaikus aktualizējot to funkcijas un sadarbības ar valsti mehānismus. Civilās aizsardzības operacionālās vadības centrs koordinē civilās aizsardzības jautājumus ar pašvaldībām īpašos krīžu gadījumos, kas galvenokārt attiecināmi uz militāriem uzbrukumiem vai katastrofām. Šādi gadījumi atrunāti Valsts civilās aizsardzības plānā. Šādos gadījumos paredzēts, ka krīzes komunikāciju vada un koordinē institūcija, kas atbild par reaģēšanu uz katastrofu vai citu nozīmīgu apdraudējumu, kā arī atbild par to seku likvidēšanas darbiem. Vienlaikus plāns paredz, ka šai institūcijai darbība ir jākoordinē un jāsaskaņo ar Valsts kancelejas stratēģiskās komunikācijas plānotājiem. Civilās aizsardzības plāns atrunā arī krīzes komunikācijas vadītāja un darba grupas mērķus un uzdevumus.²² Visaptveroša valsts aizsardzība vēl ir tikai ieviešanas sākuma posmā, bet civilās aizsardzības lokālie plāni daļā pašvaldību vēl nav atjaunoti, un citās tiek apzināti iespējamie trūkumi un neskaidrības. Tas liek turpināt diskusijas par to, kā Civilās aizsardzības komisijas un pašvaldības un to kopienas iespējot drošības stiprināšanai pašu spēkiem. Tas attiecas arī uz informācijas drošību.

Visu astoņu darbnīcu dalībnieki demonstrēja izpratni par to, kas ir dezinformācija un cik aktuāls ir informācijas drošības jautājums. Tomēr atklāts ir jautājums par to, kas ir atbildīgā institūcija cīņai ar dezinformāciju un hibrīdajiem apdraudējumiem kopumā. Tas ir, pašvaldību kompetenču uzskaitījumā nav iekļauta cīņa ar šāda veida drošības apdraudējumiem. Jaunās novadu attīstības stratēģijas un programmas demonstrē pašvaldību gatavību uzņemties atbildību, piemēram, par ekoloģiskās drošības jautājumiem, nodrošinot ilgtspējīgu attīstību. Novados, kuros ir pašvaldības policija, tiek nodrošināti papildu pasākumi sabiedriskās kārtības stiprināšanai. Savukārt pretstāvēt hibrīdajiem apdraudējumiem un, īpaši, informācijas drošības draudiem reģionu pašvaldību vadītāji un atbildīgās iestādes ir gatavi tikai ierobežoto iespēju robežās. Turklāt ir neskaidrība par to, kura kompetence tā ir un kādi ir rīcības algoritmi. Vienīgais instruments, kas šobrīd skaidri saskatāms, ir Civilās

²² Valsts civilās aizsardzības plāns. Pieņemts ar Ministru kabineta 26.08.2020. rīkojumu Nr. 476. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/317006-par-valsts-civilas-aizsardzibas-planu>

aizsardzības komisijas sēdes sasaukšana. Vienlaikus Civilās aizsardzības komisiju uzdevumi un deleģējums varētu izrādīties nepietiekams šādām darbībām.

Pašvaldībās nav skaidrs, pie kuras institūcijas vai amatpersonas būtu jāvērsas informācijas krīzes gadījumā, taču visās pašvaldību pārstāvju un citu iesaistīto institūciju diskusijās iezīmējās pašvaldības vadības īpaša loma krīzes komunikācijā. Pašvaldības un to vadītāji ir autoritāte iedzīvotājiem, un iedzīvotāji uzticētos pašvaldību vadības teiktajam, lai kļiedētu baumas vai atspēkotu dezinformāciju. Tiesa, te jāņem vērā, ka pašvaldību sabiedrisko attiecību speciālisti nav apmācīti krīzes komunikācijai vai reaģēšanai uz dažāda rakstura informācijas apdraudējumiem, to kompetencē ir cita veida saziņas ar iedzīvotājiem veidošana. Nevienā no pašvaldības iestādēm nav speciālistu, kas monitorētu informācijas vidi vai koordinētu atbildes cīņai ar dezinformāciju.

Pašvaldību pārstāvji, kā arī aktīvie iedzīvotāji izteica ieinteresētību tādas interneta vietnes izveidē, kurā būtu pieejama informācija par aktuālajām krīzēm un ieteicamo rīcību iedzīvotājiem. Šādā mājaslapā būtu iespējams ievietot arī kontaktinformāciju par to, pie kurām nacionāla mēroga institūcijām ir iespējams vērsties šo krīžu situāciju gadījumos. Kā viens no labās prakses piemēriem šajā gadījumā minama Zviedrijas civilo krīžu mājaslapa <https://www.krisinformation.se/en>, kurā Zviedrijas valsts pārvaldes institūcijas informē par iedzīvotājiem aktuālo informāciju zviedru un angļu valodās.

Diskusiju dalībnieki demonstrēja lielu paļāvību uz Valsts robežsardzi un Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, uzskatot, ka tām ir kapacitāte atrisināt potenciālās krīzes situācijas. Tas ir daļēji saistīts ar pastāvošajām nelielajām, bet ciešajām kopienām pierobežu reģionos, kur katrs personiski pazīst kādu robežsargu un neskaidrības vai kāda incidenta gadījumā var vērsties pie “drauga vai radnieka”.

Gan pašvaldību institūciju pārstāvjiem, gan viedokļu līderiem un jauniešiem trūkst praktisko iemaņu un zināšanu, kā proaktīvi rīkoties, saskaroties ar dezinformāciju sociālajās platformās. Visās darbnīcās tika norādīts uz nepieciešamību stiprināt dažādu sabiedrības grupu medijpratību un izturētspēju pret dažādu veidu informatīvajiem apdraudējumiem. Pēc dalībnieku domām te īpaša loma piešķirama skolotājiem un skolēniem kā jaunu zināšanu nesējiem.

Visu darbnīcu diskusijās dalībnieki norādīja uz aktuālās informācijas nepieejamību par dažādām krīzes situācijām, un izteica priekšlikumu veidot vienotu mājaslapu, kur būtu apkopota informācija par visām notiekošajām krīzēm un ieteikumi reaģēšanai uz tām. Turklāt

dalībniekiem šķita būtiski uzsvērt, ka informācija šāda veida portālā izvietojama vienkāršā, visām iedzīvotāju grupām saprotamā valodā. Tika rosināts šīs mājaslapas informāciju dublēt arī krievu valodā.

Diskusiju dalībnieki visās darbnīcās atzina, ka nepieciešams veidot informācijas materiālus ne tikai latviešu, bet arī krievu valodā par informācijas drošību, kā arī citiem sabiedrības drošībai nozīmīgiem jautājumiem. Darbnīcās tika atgādināts, ka reģionu iedzīvotājiem vai dažādām iedzīvotāju grupām, tai skaitā krievvalodīgajiem iedzīvotājiem, ir jāveido atšķirīgas informatīvās kampaņas, nekā tās, kas valsts līmenī ir tikušas veidotas līdz šim. Tajās iekļautas personības, kas nav atpazīstamas reģionu kultūrvidē. Vēstījumi, kas līdz šim tikuši veidoti, nav tādi, kas uzrunātu reģionu iedzīvotājus, īpaši krievvalodīgos. Ir jāņem vērā fakts, ka kopumā (ne tikai pierobežas reģionos), interesējoties par vietējām aktualitātēm, notikumiem Latvijā, 8% latviešu un 61% mazākumtautību nedod priekšroku informācijai latviešu valodā. Turklāt 59% no visiem Latvijā aptaujātajiem respondentiem 2021. gada rudenī atzina, ka ikdienā lieto medijus krievu valodā.²³

Analizējot mediju lomu, visu darbnīcu dalībnieki atzina, ka valsts līmeņa medijiem trūkst autoritātes reģionos. To raidīto saturu austrumu pierobežas reģionu iedzīvotāji uztver kā “Rīgas ziņas”, nevis tādas, kas aktuālas visā valstī. Publiskie mediji, kā, piemēram, Latvijas Televīzija, diskusiju dalībnieku vērtējumā nepievērš pietiekamu uzmanību reģionu problemātikai, pārraida tendenciozus sižetus. Daudz lielāku uzticēšanos bauda reģionālie mediji. Diskusijas visos novados apliecināja, ka pašvaldību darbiniekiem galvenokārt ar tiem ir izveidojusies laba sadarbība, kā arī iedzīvotāji izmanto tos kā informācijas avotu par notiekošo.

Jau 30 gadus aktuāls ir jautājums par nacionālo mediju uztveramības problēmām pierobežā. Ikkatrs politikas dokuments, projekts vai pētījums, kas saistīts ar pierobežas kopienu izpēti, uzsver to kā nozīmīgu izaicinājumu. Taču iespējamā rīcība situācijas mainīšanai ir drīzāk maz ticama vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, tās ir dārgās izmaksas apraides paplašināšanai, kas, ņemot vērā ļoti nelielo iedzīvotāju skaitu un demogrāfiskās tendences, ir ekonomiski ārkārtīgi neizdevīgi. Otrkārt, apraides paplašināšana automātiski neparedz iedzīvotāju preferenču maiņu mediju patēriņā. Treškārt, apraides paplašināšana austrumu robežu virzienā ir jutīgs jautājums iespējamo naidīgo kaimiņvalstu reakciju aspektā. No tā izriet, ka būtu

²³ Latvijas Fakti. *Pētījums par Latvijas iedzīvotāju medijpratību un mediju satura lietošanas paradumiem*. 2021. g. jūlijs-septembris. Pieejams: <https://www.neplpadome.lv/lv/sakums/academia/petijumi.html>

jāapsver, kā rīkoties šādos apstākļos. Piemēram, piedāvāt alternatīvus risinājumus – interneta televīzijas pakalpojumus, vienlaikus uzlabojot interneta tīklu jaudu.

Rekomendācijas

- Padziļināta diskusija ar pašvaldību pārstāvjiem par to lomu hibrīdā apdraudējuma pārvarēšanā un dezinformācijas apkarošanā ļautu ieraudzīt, vai šī brīža likumiskais ietvars ir pietiekams, lai būtu pieļaujama pašvaldību funkciju paplašināšana drošības jomā tā ietvaros, vai arī nepieciešamas izmaiņas. Tāpat arī tas ļautu ar zināšanu pārneses starpniecību iespējot pašvaldības vairāk proaktīvai rīcībai pret dažāda rakstura hibrīdajiem apdraudējumiem, īpaši informācijas draudiem.
- Informācijas drošības stiprināšanai vērtīga būtu atbildīgo amatpersonu par informācijas telpas monitoringu un koordinētas cīņas pret dezinformāciju apmācība. Atklāts paliek jautājums, vai to varētu darīt sabiedrisko attiecību speciālisti, Civilās aizsardzības komisijas pārstāvji (piemēram, to sekretāri) vai citi pieaicināti speciālisti. Sabiedrisko attiecību speciālistu apmācības stratēģiskās komunikācijas un krīzes komunikācijas jautājumiem ļautu papildināt to vērtīgās zināšanas un pieredzi. Bieži tieši viņi ir pirmie, kas pamana baumas vai dezinformāciju. Viņu kapacitātes celšana ar apmācību palīdzību (lai atpazītu dezinformāciju un zinātu, kā uz to reaģēt; zinātu, kā reaģēt uz agresīviem komentāriem internetā) uzlabotu vispārējo pašvaldību noturību, reaģējot uz hibrīdajiem draudiem.
- Ņemot vērā pašvaldību pārstāvju identificētās vajadzības, nozīmīgu atbalstu sniegtu konkrētas atbildīgās institūcijas cīņā ar dezinformāciju un citiem informatīvajiem draudiem pastāvēšana. Viena no tās funkcijām šādā gadījumā varētu būt ekspertīzes un vadlīniju, kā arī cita veida atbalsta sniegšana pašvaldībām cīņā pret informācijas drošības draudiem.
- Diskusiju laikā, kā arī citos pētījumos ir identificēta nepieciešamība pēc plašākas informācijas par krīžu situācijām. Iedzīvotāji ir maz informēti par to, kā rīkoties krīzēs vai kādās ekstrēmās situācijās. Informācijai, kas nododama plašākai sabiedrībai, ir jābūt vienkāršā, viegli uztveramā valodā. Reģionu pārstāvju diskusijas pārliecina par

nepieciešamību sabiedrības veselībai un drošībai kritiski nozīmīgo informāciju dublēt arī krievu valodā. Viens no iespējamiem risinājumiem būtu specializētas “krīžu” mājaslapas izveide, kurā iedzīvotāji tiktu informēti par visām aktuālajām krīzēm un to pārvarēšanas iespējām.

- Kritiski nozīmīgu vēstījumu izplatīšana mūsdienu piesātinātajā informācijas telpā ir nozīmīgs izaicinājums. To iespējams izdarīt mērķa auditorijai saprotamā valodā, kā arī izmantojot reģionu kultūrtelpām atbilstošus informācijas kanālus. Piemēram, tās personas, ko viegli atpazīst Rīgas iedzīvotāji, var izrādīties pilnīgi svešas Latgalē. Tāpēc vietējo formālo un neformālo līderu atbalsts valsts līmeņa stratēģiskās komunikācijas vēstījumu nodošanai te ir būtisks.
- Visos novados iezīmējās nepieciešamība komunicēt ar iedzīvotājiem personificētā formā. Šajā gadījumā kā nozīmīgākie informācijas kanāli tika identificēti pasta darbinieki, aptieku un vietējo veikalu darbinieki, skolotāji. Ņemot vērā, ka identificēta tika arī akūta nepieciešamība izglītēt plašāku sabiedrību par informācijas draudu negatīvo ietekmi, kā arī iespējamiem instrumentiem to apkarošanai, šīs iedzīvotāju grupas varētu tikt primāri uzrunātas kā tādas, kas nodos iegūtās zināšanas tālāk. Tās var tikt izmantotas arī atbalsta sniegšanai krīzes situācijā.
- Institucionalizējot informācijas apmaiņu ar iedzīvotājiem, būtu iespējams veicināt to proaktīvu iesaisti nacionālās drošības stiprināšanā. Ar šādu saišu starpniecību būtu iespējams ziņot pašvaldībai un atbildīgajiem dienestiem par aizdomīgām aktivitātēm tiešaistē vai citās informatīvās telpas dimensijās. Iedzīvotāju informācijas izturēspēju veicinātu arī informatīvie materiāli vai plašākas apmācības par to, kā proaktīvi rīkoties, saskaroties ar dezinformāciju sociālajos medijos, kā pretdarboties nepatiesām ziņām un agresīviem komentāriem.
- Nozīmīga loma iedzīvotāju informēšanā joprojām ir tradicionālajiem reģionālajiem medijiem, taču tie sastopas ar būtiskiem finansējuma ierobežojumiem, kas negatīvi ietekmē to saturu un attīstību ilgtermiņā. Nevar gaidīt, ka šāda rakstura mediji kļūtu par komerciāli izdevīgiem projektiem, saglabājot balansu starp auditorijas interesēm un apmaksāto saturu, tādēļ valsts finansējuma piešķiršana tiem būtu uzskatāma par atbalstu informatīvās telpas stiprināšanā.

- Jaunas informatīvās kampaņas par informācijas drošību, īpašu uzsvaru liekot uz jaunatnes auditoriju un tās iespējošanu vecākās paaudzes medijpratības apmācībā varētu sniegt ieguldījumu kopējā plašākas sabiedrības informācijas noturības celšanā.